

La insularitat descolonitzada: l'estigmatització de la imatge d'Eivissa al cinema (1960-2020)

Hugo Capella Miternique

▶ **To cite this version:**

Hugo Capella Miternique. La insularitat descolonitzada: l'estigmatització de la imatge d'Eivissa al cinema (1960-2020). Treballs de la Societat Catalana de Geografia, 2022, 93, pp.9-30. 10.2436/20.3002.01.217 . hal-03899140

HAL Id: hal-03899140
https://hal.science/hal-03899140

Submitted on 14 Dec 2022

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

Treballs de la Societat Catalana de Geografia, núm. 93, juny 2022, p. 9-30
ISSN: 1133-2190 (format imprès); 2014-0037 (format digital)
URL: http://revistes.iec.cat/index.php/TSCG
Data de recepció: 20/04/2022 – Data d'acceptació: 10/06/2022 – Data de publicació: 30/06/2022
DOI: 10.2436/20.3002.01.217

La insularitat descolonitzada: l'estigmatització de la imatge d'Eivissa al cinema (1960-2020)

Hugo Capellà i Miternique
Universitat de les Illes Balears
hugo.capella@uib.eu
https://orcid.org/0000-0003-2945-6741

Resum

La construcció territorial del concepte d'insularitat fou una de les primeres formes de dominació abans de l'arribada del revisionisme postcolonial centrat en la introducció del concepte complex d'arxipèlag. Malgrat tot, les insularitats encara avui segueixen en bona part sotmeses a imatges externes imposades. El present article analitza, a partir de la rica filmografia disponible els darrers 60 anys a l'illa d'Eivissa, la imposició progressiva d'una estigmatització territorial externa damunt d'una insularitat pròpia negada. La construcció de la imatge d'Eivissa des del cinema ha tingut una projecció sobre la seva identitat col·lectiva, basada en la negació transversal de la seva insularitat sota l'estigmatització de diferents estereotips i un discurs exemplificatiu moralitzador. La mateixa consideració metodològica de la filmografia com a instrument d'anàlisi acadèmica per demostrar l'estigmatització insular respon alhora a la visió postcolonial creada des de l'arxipèlag insular.

Paraules clau: insularitat, estigmatització, cinema, postcolonial, Eivissa.

Resumen: *La insularidad descolonizada: la estigmatización de la imagen de Ibiza desde el cine (1960-2020)*

La construcción territorial del concepto de insularidad fue una de las primeras formas de dominación antes de la llegada del revisionismo poscolonial centrado en la introducción del concepto complejo de archipiélago. A pesar de todo, las insularidades todavía hoy siguen en buena parte sometidas a imágenes externas impuestas. El presente artículo analiza, a partir de la rica filmografía disponible en los últimos 60 años en la isla de Ibiza, la imposición progresiva de una estigmatización territorial externa por encima de una insularidad propia negada. La construcción de la imagen de Ibiza desde el cine ha tenido una proyección sobre su identidad colectiva, basada en la negación transversal de su insularidad bajo la estigmatización de diferentes estereotipos y un discurso ejemplificador moralizador. La misma consideración metodológica de la filmografía como instrumento de análisis académico para demostrar la estigmatización insular responde a la vez a la visión postcolonial creada desde el archipiélago insular.

Palabras clave: insularidad, estigmatización, cine, postcolonial, Ibiza.

Abstract: ***Decolonising Insularity: The Stigmatisation of Ibiza's Image in Cinema (1960-2020)***

The territorial construction of the concept of insularity was one of the first forms of domination before the arrival of postcolonial revisionism based on the complex concept of archipelagos. Despite all the insularities, they are still largely subject to imposed external images. Drawing from the rich filmography available from the last 60 years on the island of Ibiza, this paper will analyse the progressive imposition of external territorial stigmatisation over a negated island identity. The construction of the image of Ibiza in the cinema has had an impact on its collective identity that is based on a cross-sectional repudiation of its insularity through the stigmatisation of different stereotypes and a moralising discourse. This methodological consideration of filmography as an instrument of academic analysis to demonstrate island stigmatisation also considers the postcolonial vision created from within the island archipelago.

Keywords: insularity, stigmatisation, movie, postcolonial, Ibiza.

* * *

1. A mode d'introducció: i si les illes no existissin (com les coneixem)?

L'objectiu de la present recerca consisteix, en primer lloc, a demostrar l'estret vincle de dependència (colonial) associada al concepte d'insularitat. Aquest objectiu permetrà, en segon lloc, establir una nova aproximació contemporània descolonitzada, al voltant d'un referent propi basat en l'element marítim i de comunicació, com es veu recollit al concepte d'arxipèlag. Per dur a terme aquests propòsits, ens hem centrat en la revisió dels debats postcolonials postmoderns contemporanis a les ciències socials i, en particular, la construcció de les nocions d'insularitat i, més en particular, d'*illeïtat*. Aquest darrer mot defineix les territorialitats específiques de les illes i va aparèixer a partir dels anys 1980 al si de l'anomenada *nissonologia* (Moles, 1982). Amb tot, respon a un llarg debat dins la disciplina geogràfica que es remunta a l'interès determinista de finals del segle XIX de Ratzel (1902) per aquests territoris específics, entesos gairebé com endemismes naturals primigenis sota l'ombra de la influència darwiniana, així com també a la reacció possibilista més tardana de determinats geògrafs (Brunhes, 1913; Anfossi, 1918; Marinelli, 1919; Blache, 1936) i historiadors (Febvre, 1922) italians i francesos ulteriors que maldaren per demostrar la pluralitat d'aquests territoris. Les teoritzacions quantitatives i simplistes *tropicalistes* posteriors envers les illes (Brunet, 1980), sota la influència estigmatitzant de l'ombra del colonialisme, silenciaren els debats anteriors que no es replantejaran fins a l'arribada del revisionisme postcolonial contemporani. Aquesta nova

perspectiva permet la recuperació del ric llegat dels geògrafs d'inicis del segle xx centrat en una visió plural i complexa de les illes, molt útil en la redefinició dels debats sobre els imaginaris contemporanis (Zusman, 2013).

Des d'una perspectiva més general, aquest debat se situa a l'ombra dels estudis sociològics d'inicis del segle xx de Durkheim dedicats a l'origen de les representacions i del seu paper social –que van arribar a desenvolupar el concepte de *memòria col·lectiva* (Habwachs, 1950)–. Alhora, el debat també beu del món de les arts, en la discussió al voltant de l'impacte de les imatges, enteses com a simbolisme visual i com una forma de llenguatge figuratiu. En el camp específic de la geografia des dels anys 1980, Dematteis ja va parar atenció a la construcció de les representacions territorials (Guarrasi, 2009; Giubilaro, 2021) i aquesta temàtica seguirà amb un lloc central dins dels debats de la geografia cultural (Crang, 2013), així com en relació amb els imaginaris dins la geografia contemporània (Zusman, 2013).

Per assolir l'objectiu referit a la dependència implícita en el concepte d'insularitat ens hem centrat a l'anàlisi del cas d'Eivissa; en particular, ens hem dedicat a l'estudi de la rica filmografia establerta sobre l'illa en els darrers 60 anys (53 pel·lícules[1] sense comptar també amb la inclusió de nombrosos videoclips) per demostrar-ne la construcció d'una imatge estigmatitzada. En efecte, l'anàlisi qualitativa de la filmografia a partir de la classificació temàtica per gèneres i arguments ha ajudat a demostrar les imposicions que han operat aquest sentit. Aquesta visió no és exclusiva del cinema i també s'escenifica en d'altres arts, com la literatura o bé la pintura, però a Eivissa la riquesa del nombre de pel·lícules internacionals (de diferents països) ens ha dut a triar aquesta variable d'anàlisi.

En síntesi, la present recerca s'emmarca tant dins dels debats contemporanis al voltant del referent i de la imatge d'*illeïtat* (afer ontològic) com, alhora, en la tria de la variable específica cultural del cinema (afer fenomenològic) des de l'aproximació de la geografia cultural i metodologies etnogràfiques. Això condiciona tant les metodologies qualitatives d'anàlisi emprades com l'estructura general del present article, que segueix una dialèctica d'investigació científica en tres parts. La primera és una revisió bibliogràfica conceptual des del coneixement teòric que duu deductivament a la segona part més pràctica, és a dir, l'anàlisi de la filmografia al cas d'estudi d'Eivissa. La tercera part proposa una teorització inductiva, en una síntesi cap a una conceptualització on es plantegen les conclusions de la nova visió d'una construcció d'una noció d'insularitat pròpia i descolonitzada.

L'originalitat de la present recerca es pot trobar en tres aspectes. Genèricament, es plantegen els discursos postcolonials sorgits a les illes del Carib i aquí es projecten a una illa mediterrània. Això ens permet una desconstrucció de les visions existents i l'aparició d'una nova perspectiva del món, més plural i al

1. Voldria aprofitar l'avinentesa per agrair la valuosa tasca i ajuts rebuts per part de l'Institut d'Estudis Eivissencs (*https://ibizafilmoffice.com/*), així com les entrevistes mantingudes amb alguns dels directors de pel·lícules. Sense tot plegat, no hagués pogut realitzar la present recerca.

marge de normes, des de la mar i els arxipèlags, que havia quedada oblidada. En segon lloc, la recerca ha permès la categorització de les etapes en l'evolució del concepte d'illa en les arts (i, en particular, en el cinema) en un estret vincle amb les teories del postcolonialisme. En darrer terme, l'originalitat de la recerca rau també en la demostració de l'establiment d'una participació de la filmografia en el procés d'estigmatització de la imatge d'Eivissa. En resum, la innovació d'aquesta contribució parteix del caràcter de recerca transdisciplinària, amb una consideració activa de les teories postcolonials il·lustrades des de la geografia cultural i, a més a més, llur demostració pràctica concreta mitjançant el cas d'Eivissa a través d'un dels llenguatges artístics: el cinema.

2. Discussió teòrica: la insularitat descolonitzada segons el referent

La insularitat descolonitzada es presenta com un predicat fals o bé com una veritat, segons el referent de base. Així, per a un insular, el precepte seria una falsa pregunta basada en una mentida, mentre que, per a un continental, la frase representa una veritat. Darrere d'aquesta paradoxa descrita ja en la famosa frase insular *Τόλοιοι* Κρητικοίεἰναι ψεύτες, "tots els cretencs són mentiders", s'amaga en el fons una de les primeres manifestacions d'imposició territorial, de la consegüent negació de la insularitat i del referent marítim del qual encara no se n'ha sortit.

No és d'estranyar que les illes fossin els primers espais colonitzats i que en l'actualitat encara bona part dels darrers dominis segueixin essent insulars, principalment al Carib i al Pacífic (Mountz, 2015). Amb tot també és cert que des del món dominat insular sorgiren alguns dels primers moviments de descolonització, com és el cas d'Haití (independent el 1804), que representarien l'inici d'una revisió postcolonial de totes les formes de dominació. Tot i això, encara no s'ha assolit el reconeixement de les insularitats pròpies, sinó només de les seves construccions externes o dependents.

La representació de les insularitats des d'aquesta perspectiva és encara ben sovint no només negada políticament sinó també ignorada per les arts. Així, tant a la literatura com a la pintura molt sovint ha primat la visió territorial externa (*exotisme*), que ha acabat per forjar moltes de les representacions insulars (*nesologies*), de retruc també les dels mateixos insulars (Trabelsi, 2005).

Dins d'aquest context, ens trobem amb el curiós cas d'anàlisi del present estudi, que serveix per il·lustrar com la rica filmografia ha valgut a Eivissa per bastir una representació insular, basada en les visions estereotipades territorials externes comunes a les illes.

2.1. La construcció de la imatge insular i el cinema

Per entendre l'evolució de les representacions insulars hem de tenir en consideració, a diferència d'altres espais, la importància de la forta ingerència i dependència des de la mirada externa continental. La representació de la insularitat (Smith, 2003) pot resultar de dos plantejaments diversos (Royle, 2001). Per una banda, es tracta d'unes representacions sobre l'altre que són el fruit de les interpretacions des dels continentals. Aquestes imatges van des de la fascinació i exotisme fins a la projecció d'utopies, tot passant pel recel a allò desconegut i perillós. Les illes han estat un mirall dels mateixos observadors en definir allò diferenciat per la seva particularitat física i acabar en certa mesura per definir-se inconscientment en el reflex. En conseqüència les illes són concebudes des de la continentalitat. Per altra banda, la marginació del referent propi dels insulars, sota la pressió externa (*normativitats*), ha servit de refugi per a totes les visions i representacions alternatives, que han trobat en l'escenari multicultural i postmodern actual una reconsideració per replantejar els models establerts des d'unes mirades enteses com a crítiques (Royle, 2010).

Les illes són la concreció de la construcció de l'altre i del descobriment per contrast del referent propi. Són un espai físic real que ha servit per a les construccions d'utopies, distòpies i les actuals *heterotopies* representades en la filosofia, la pintura, la literatura i alhora també en el cinema (Savory, 2011). Tot i que totes elles coexisteixen, es pot trobar una certa evolució comuna en el desenvolupament de les representacions insulars des de les diferents perspectives.

En el cas específic i més recent del cinema, es pot analitzar com l'espai insular ha anat evolucionant al llarg del temps, reprenent les principals etapes de la resta de les arts, atesa l'estreta vinculació de molta filmografia amb obres literàries. Les representacions del cinema en el cas d'Eivissa són un excel·lent exemple per posar de relleu tant l'evolució general del concepte insular al llarg del temps com la seva estigmatització.

2.2. De les nesologies a l'arxipèlag

El mateix concepte de *nesologia* (representació insular) (Balasopoulos, 2008), tal com ja van remarcar Lucien Febvre i Jules Blache (Vilatte, 1989), ens duu a l'etimologia grega de *nesiotes* (insular), que sorgeix de *νῆσος* (*nēsos*), *νήχω*(*nékho*, 'nedar'). Una altra possibilitat d'acord amb Pokorny (2016) guardaria relació amb ἔναλος (*énalos*, 'marítim' o bé 'a la mar'), que ens ha dut a la definició de "terra a la mar", en oposició als *epeirote*s ('continentals', en al·lusió als territoris "de muntanya" o "de damunt", *Ηπειρος*, de la regió balcànica d'Epir). L'oposició *insular/continental* es troba a l'origen mateix de la definició d'ambdós, però alhora apunta a la dependència d'un sobre l'altre. Així, la continentalitat serà el motor de la construcció no només de les seves "territorialitats" sinó que també definirà les "territorialitats insulars", és a dir, les "insularitats". D'aques-

ta manera, priva la referència pròpia d'uns insulars colonitzats que es veuran abocats a haver d'adoptar les *nesologies* d'origen inicialment extern. La visió marítima del món quedarà llavors supeditada a la norma continental, fins i tot a les illes més remotes com ara les Pitcairns (on el seu mite fundador es vincula a l'amotinament del *Bounty* i la seva colonització externa).

El món insular, fàcilment colonitzable per la seva condició d'espai limitat i controlable, esdevindrà un cau de marginats des del model central (esclaus, presoners, pirates, pàries i aventurers) i un refugi accidental, arran de noves mirades fruit del mestissatge (*criollització/cosmopolitanisme*) (Percopo, 2011). Aquestes perspectives esdevindran, amb el temps, l'origen d'una crítica alternativa davant la crisi dels models imperants actuals (Céry, 2015).

La paradoxa de les illes es pot il·lustrar amb el cas de la més gran, com és Austràlia. Tot i poder ser considerada com a continent per les seves dimensions, respon conceptualment com a insularitat. Així, en el cas australià, les visions insulars dels aborígens van ser marginades durant segles i es troben en l'actualitat en procés de reconeixement. Alhora, la insularitat australiana, construïda des de la marginalitat de la continentalitat colonitzadora del Regne Unit, ha acabat per sublimar una mirada pròpia mixta que replanteja avui els ciments mateixos del model britànic, arran de la seva diversitat.

L'*illa* (taula 1) és un concepte variable que va més enllà de la seva materialitat física (geogràfica i quantitativa) i esdevé una *insularitat* entesa com a referent social col·lectiu (Anderson, 1991). Aquest segon concepte s'ha bastit des dels mites i representacions com una forma de consciència cultural comunitària, el que ha donat lloc a què certs autors parlin també en termes d'*illeïtat* o bé "la saviesa de les illes" (Bonnemaison, 1990). Així, la *illeïtat* seria la construcció pròpia simbòlica *versus* una insularitat més associada amb la mirada externa i vinculada en bon nombre de casos a una construcció fruit del colonialisme.

> "S'ha de considerar una hipòtesi, la consciència de la insularitat copsada com un fet però alhora com un valor que permet reforçar el vincle social. L'illeïtat seria susceptible d'una veritable anàlisi per posar en valor la seva significació essencialista que involucraria una explicació per una banda de la singular natura reticulada i criollitzada i per altra banda alhora no tan mestissa i més arrelada a un passat immemorial." (Gombaud, 2007, p. 635; traducció personal)

La diferenciació conceptual entre *insularitat/illeïtat* es pot retrobar en altres conceptes espacials com ara *territori/territorialitat*, *urbs/urbanitat* o bé dins l'àmbit anglòfon en relació amb el debat conceptual entre *space/place* (Pocock, 1981). S'adapta així millor a la realitat postcolonial contemporània en ésser definit com a *concepte de transició* (Violier, 2001).

En el nou escenari actual el binarisme insular/continental queda superat amb la recuperació dels pensaments en plural aportada des de la *geopoètica* (Riquet, 2019), que es concreta en la idea de l'*arxipèlag* (Ette, 2012). Tot i semblar antic, el concepte d'*arxipèlag* va ser incorporat a les llengües llatines al Renaixement per influència de l'italià *arcipelago*, al seu torn derivat del grec

Aigaion Pelagos (*Αἰγαῖον Πέλαγος*). Es tracta d'un mot que designava la mar Egea, caracteritzada pels seus nombrosos arxipèlags, com ara les Cíclades o Espòrades (Maltezou, 1998).

Taula 1. Esquema de la construcció del concepte d'illa

Concepte	Illa	Insularitat	Illeïtat	Arxipèlag
Geografia	Geografia determinista	Geografia social	Geografia cultural	Geopoètica Geofilosofia
Aproximació	Quantitativa	Qualitativa	Etnogràfica	Literatura/arts Criollització
Cronològic	Modern			Postmodern

Font: Elaboració pròpia

Tot i el perill de caure en una generalització i ús retòric de la metàfora (*pindarisme*) en la geopoètica –és a dir, fer creure que l'*ésser humà viu poèticament,* i no semiòtica, damunt la terra (Meschonnic, 1990)–, s'ha de reconèixer el paper cabdal que es pot desenvolupar des del marge insular com a reacció davant la imposició dels models colonials. Així, la literatura del Carib, principalment anglòfona i francòfona, per mitjà de la geopoètica, ha permès la revisió postcolonial contemporània dels models establerts des de mirades diverses, fins ara menystingudes. També ha possibilitat arribar fins i tot a popularitzar conceptes en llengua anglesa com ara el de *serendipity* ('casualitats'), derivat del neologisme del segle XVIII per al nom d'un personatge literari que en persa significava Ceilan.

La *geopoètica* dels arxipèlags aporta plantejaments flexibles complexos i plurals que permeten una aproximació diversa davant les societats contemporànies multiculturals i postmodernes (Müller, 2012). Als arxipèlags del Carib, ens trobem amb testimonis com el de l'obra d'Édouard Glissant (Glissant, 1997), o bé la de Léon-Gontran Damas (Gyssels, 2009), que permetran considerar l'*espai-arxipèlag* com a resposta local als fenòmens globalitzats (Voisset, 2003). En aquest context mestís, la identitat perd la norma per esdevenir més fluïda i convertir-se en una relació flexible de relació amb l'altre (Wiedorn, 2018). En paraules d'Édouard Glissant recollides per Radford (1982):

> "La idea de la identitat com arrel única mostra la mesura en nom de la qual aquestes comunitats foren asservides per d'altres, i en nom de la qual es dugueren nombroses lluites. Però a l'arrel única, que mata al voltant, no li gosarem proposar una ampliació de l'arrel rizoma, que permet obrir la relació? No està desarrelada: però no usurpa el voltant. Sobre l'imaginari de la identitat-arrel, llancem-nos vers la identitat-rizoma. A l'*ésser qu*e es manifesta, mostrem-li l'estar que s'hi recolza. Defugim alhora els retorns de l'exaltat nacionalista, així com l'estèril pau universalista dels totpoderosos. En un món on tantes comunitats veuen renegar mortalment el seu dret a qualsevol identitat, és paradoxa el proposar l'imaginari d'una identitat-relació, d'una identitat-rizoma. Amb

> tot reconec aquí una de les passions d'aquestes comunitats oprimides, en suposar aquesta superació, tot i dur en el seu propi patiment." (Radford, 1982, p. 7; traducció personal).

El canvi de plantejaments obeeix segons Glissant (1997, p. 18) al fet que "[o]n els sistemes i les ideologies han caigut i sense renunciar a la lluita que has de dur en el teu lloc particular, allarguem l'imaginari, vers un infinit esclat i una repetició a l'infinit sobre les temàtiques del mestissatge, del multilingüisme i de la criollització" (traducció personal). Així, Glissant (1997) troba en alguns dels conceptes bastits, com a formes de resistència o bé resiliència de les minories, una resposta davant la complexitat actual. Glissant (1997) entén així la *criollització* com un mecanisme lliure d'improvisació que ha permès la diversitat del mestissatge en els mons insulars i avui possibilita una nova mirada de pensar des del *tot-món*. La relació històrica d'imposició dominant de models (*colonització*) sobre les illes ha acabat per revertir-se i convertir les visions plurals dels arxipèlags com a alternativa que ajuda a la comprensió del món globalitzat contemporani (Norquay, 2002).

2.3. El paper del cinema en les representacions territorials

L'anàlisi de l'impacte social de la imatge generada pel cinema (Sesonke, 1973) des de la perspectiva de la geografia (*geocinema*) ha estat incorporada recentment (Aitken, 1994; Lefebvre, 2006). La geografia cultural ha posat en valor recentment el paper de certs objectes d'estudi com ara la literatura, la pintura i el cinema (Lukinbeal, 2005) que no havien estat considerats dignes d'estudi des dels models acadèmics més rígids (Kennedy, 1997). En el cas de la geografia espanyola (Nogué, 1982) cal destacar la tasca de Gámir i Valdés (2007, 2009) i Gámir (2012), o bé encara dels treballs d'Ainsa (2010), en la recerca i difusió de l'estreta relació de la geografia amb les arts visuals i la comunicació més en general (Burgess, 1990, 2015).

Les primeres anàlisis sobre la consideració de l'espai en el cinema han vingut més des l'anàlisi crítica del cinema o bé per part d'historiadors (Ramírez, 1993). Tanmateix, des de la geografia han esdevingut un objecte d'estudi per se. Les temàtiques tractades van des de les consideracions del paper de la imatge (Mottet, 1999; Bernardi, 2002) i de la seva autenticitat fins a l'impacte social de les representacions difoses pel cinema (Capellà, 2002; López Silvestre, 2004). En aquest darrer punt és interessant analitzar l'estudi concret sobre l'impacte i l'evolució de la construcció de l'imaginari de les illes per part del cinema de Gámir i Valdés (2013). Alhora també hem de fer menció de certes recerques centrades en el cas de Mallorca, més des d'una òptica històrica i focalitzada en la imatge turística (Brotons, 2016).

A partir de l'anàlisi exhaustiva de la filmografia de temàtica insular, Gámir i Valdés (2013) desglossen una evolució amb quatre grans etapes que parteixen de la consideració de l'aïllament fins a la visió quasi com espai temàtic turístic, passant per una perspectiva utòpica i de terror (taula 2). Aquestes etapes cronològiques

en l'evolució del concepte d'illa han tingut un impacte social en l'imaginari col·lectiu. La incorporació de temàtiques vinculades amb la imatge insular ha fixat el marges en els quals se situen gran part dels escenaris insulars actuals.

Taula 2. Taula esquemàtica del geocinema

Eivissa Cinema	Etapa 1	Etapa 2	Etapa 3	Etapa 4
Temàtica	Aïllament	Paradís	Terror	Temàtic
Temporal	1930-1980	1960-1980	1980-2000	2000-2020

Font: Elaboració pròpia

Amb tot, les etapes fixades en l'evolució cinematogràfica del concepte insular guarden un estret paral·lelisme amb la variació de les *nesologies* en general (taula 3) (Westphal, 2001). Les primeres representacions cinematogràfiques insulars se centraren més en els aspectes geogràfics i físics de l'aïllament, amb un èmfasi en el caràcter carcerari o penal de l'illa, o bé en relació amb el seu aïllament gairebé claustrofòbic. Aquestes temàtiques deixaren pas cap la visió més evasiva de les insularitats, centrada en una representació de societats exòtiques i natures quasi verges en entorns paradisíacs i idealitzats. Com a contrapunt, el cinema va començar a desenvolupar una visió insular més negativa i vinculada amb el desenvolupament del gènere del terror, a mode de *huit-clos*, amb l'aparició de societats tribals perilloses, on emergeix per primer cop una referència a les *illeïtats* enteses com a nocives, per exemple, exguerrillers i perillosos endemismes que atempten contra la integritat del visitant. Aquest gènere derivarà cap a la vinculació cada cop més estreta entre les illes i les vacances, de manera que els turistes esdevenen un dels elements centrals en les trames i les illes, els decorats d'un món turístic temàtic (Connel, 2012). Dins aquesta categoria s'inclouen bon nombre de comèdies i sàtires dels turistes en destinacions insulars de sol i platja. Els diferents sotsgèneres del cinema han ajudat a generalitzar bona dels estereotips col·lectius contemporanis associats a les illes, alhora que han servit per difondre l'evolució conceptual de l'illa de la literatura a les pantalles.

Taula 3. Taula sintètica de pel·lícules sobre Eivissa

Illa/cine	Etapa 1	Etapa 2	Etapa 3	Etapa 4
Illa	Aïllament			
Insularitat		Paradís		
Illeïtat			Terror	
Arxipèlag				Temàtic

Font: Elaboració pròpia

El cas d'estudi de l'illa d'Eivissa és interessant per dues raons. Per una banda, es tracta d'una illa amb una filmografia abundant que ha permès reflectir la varietat de temàtiques enunciades en general. Per altra banda, il·lustra la imposició d'uns discursos i representacions per sobre de les *illeïtats* eivissenques pròpies.

Així, gran part de la filmografia sobre Eivissa segueix els patrons de temàtiques afins a altres destinacions turístiques de sol i platja, com ara les comèdies de turistes desenfrenats que apareixen des dels anys 1960 i arriben fins a l'actualitat. També Eivissa s'associa els anys 1970 a pel·lícules dins del gènere més genèric del terror, incloent assassins en sèrie com a *Shockers: Ibiza - £99 Return* (David Blair, 1999) i, fins i tot, zombis a *Ibiza Undead* (Andy Edwards, 2016). En tot cas, els directors de cine se centraren en destacar les particularitats úniques d'Eivissa, tot participant, així, al reforçament del seu imaginari.

3. El cas pràctic: l'estigmatització d'Eivissa per mitjà del cinema

La literatura i el cinema han participat en la construcció col·lectiva d'un imaginari insular marginal i negatiu, a diferència d'unes propostes alternatives que avui esdevenen centrals per entendre les societats contemporànies. En el cas d'Eivissa, les *illeïtats* derivades de la influència del moviment *hippy*, però alhora de manera més recent del reconeixement de les visions alternatives assentades, indiquen bona part de les temàtiques centrades: en el lleure, la música (Capellà, 2021), les drogues, etc. Així mateix, també s'evidencien en la multiculturalitat i el gènere, en un primer moment en sentit negatiu i avui més d'acord amb els postulats postmoderns. En el següent apartat hem analitzat com la filmografia sobre Eivissa ha participat en l'estigmatització de la seva *illeïtat*, així com en l'ulterior inici del reconeixement de la seva diversitat d'arxipèlag, associada a la constel·lació pitiüsa. Amb tot, voldríem mencionar els estudis de nissolonogies a les Illes Balears ja aportats pel professor Barceló als anys 1980 (Barceló, 1985, 1997), molt inspirats per l'obra de Moles (1982); tot i les diferències d'aquests treballs amb els debats postmoderns plantejats en el present article, poden considerar-se com a antecedents.

3.1. Anàlisi de la construcció de la imatge d'Eivissa des del cinema

El cinema (pel·lícules, documentals i videoclips) ha participat a la construcció (Aitken, 2006) de la seva representació. La seva imatge plasma uns paisatges i localitzacions autèntiques/fictícies i també permet il·lustrar moments temporals diversos (Sharp, 2015).

Si considerem les dimensions de l'illa, sorprèn en primer lloc veure la gran quantitat de pel·lícules, documentals i videoclips que s'han realitzat a Eivissa i que han participat a la construcció i difusió de la seva imatge. En segon lloc, en fer un recompte de la principal filmografia (53 pel·lícules de la filmoteca

d'Eivissa incloses a la taula 4), ens hem centrat només en aquelles pel·lícules que representen Eivissa i hem deixat de banda aquelles rodades a Eivissa, però que representaven altres escenaris, atès que no han participat en la construcció de la seva imatge. En aquest cas ens trobem amb situacions de pel·lícules que queden fora com a *F for Fake* d'Orson Welles (1974); va ser en part rodada a Eivissa, però no s'hi identifica l'illa en particular. En canvi, al contrari, hem considerat pel·lícules que, malgrat no haver estat filmades a Eivissa sinó en escenaris ficticis, se centren en la imatge de l'illa encara que fos només en aparença, com ara en el cas d'*Ibiza* (Alex Richanbach, 2018); de fet, aquesta pel·lícula va aixecar polèmica a escala local per haver-se filmat a Croàcia (fig. 2).

Les temàtiques específiques desenvolupades dins la filmografia sobre Eivissa s'han desglossat en cinc grans grups que reprenen l'evolució conceptual general de la insularitat (natura, terror). Alhora, amb una especial insistència en el cas eivissenc, hi reconeixem la construcció d'una imatge crítica i satírica negativa, al voltant de la festa en sentit ampli (festa, música, sexe, drogues).

Taula 4. Temàtiques específiques a Eivissa

Temàtiques	Nombre de films	Exemples (Director i any)
Música DJ	13	Marishka (1983), Salvatores (2002), Delgado (2003), Dowse (2004), Jennings (2012), Sanderson (2015), Temple (2019)
Festa	11	Grañena (1966), Pécas (1979), Pröttel (1984), Winters (2003), Onteniente (2004), Nijenhuis (2013), Richanbach (2018), Lemort (2019)
Sexual	7	Mann (1967), Monnet (1971), Rothemund (1978), Bye (2000), Roll (2004)
Drogues	4	Kerbosch (1969), Schroeder (1969), Blair (1999), Turner (2016)
Natura	3	Huda (2001), Kanot (2015), Taihuttu (2016)
Resta (policíaca/ terror)	16	Barbet (1969), Welles (1973), Schwaiger (2011), Deymier (2013)

Font: Elaboració pròpia

En el cas d'Eivissa, d'una banda, gran part de la filmografia segueix els patrons de temàtiques afins a altres destinacions turístiques de sol i platja, com ara les comèdies de turistes desenfrenats que apareixen des dels anys 1960 fins a l'actualitat. D'altra banda, també s'associen pel·lícules d'Eivissa dins del gènere més genèric del terror, en espais insulars amb assassins en sèrie com *Shockers: Ibiza - £99 Return* (David Blair, 1999) o bé fins a zombis a *Ibiza Undead* (Andy

Edwards, 2016) més desenvolupades en els anys 1970. Tot i així, els directors de cine se centraren en les particularitats úniques d'Eivissa, tot participant, alhora, del reforçament del seu imaginari.

Així, per exemple, l'interès pel món *hippy* va iniciar-se en pel·lícules i documentals des dels 1960 que intentaven explicar i mostrar el contrast amb les formes de vida més tradicionals eivissenques com a *Idilio en Ibiza* (José López Clemente, 1961), o bé centrar-se en la curiositat de les formes alternatives d'aquestes comunitats com a *More* (fig. 1) (Barbet Schroeder, 1969). Aquest interès arriba fins a projectes més recents com *Cala Nova-The Other Ibiza* (Gino-Taihuttui Israel Rojo, 2016), on es presenta el tema *hippy* de forma més asèptica i gairebé etnogràfica. Amb tot, molts directors aportaran des d'una perspectiva moralista una visió contra pràctiques realitzades desafiant les normes establertes, com és el cas de trames de pel·lícules vinculades amb sectes –per exemple, *Bluu: Lastdays in Ibiza* (Deymier, 2013)–, sexe –*Hallucination Generation* (Ed. Mann, 1967), *Kevin & Perry: Avui Mullem!* (Ed. Bye, 2000) o encara *People* (Fabien Ontinyent, 2004)– o el consum descontrolat de drogues com a *Ibiza, zon en zonde* (Roeland Kerbosch, 1969). Aquest és l'apartat que més pel·lícules recull i que ha participat a forjar la imatge estigmatitzada d'una Eivissa salvatge.

Arran de la filmografia, es planteja saber el grau d'influència del cinema en el procés d'estigmatització d'Eivissa. Alternativament, la filmografia podria no haver fet més que reflectir i amplificar una imatge d'imposició externa prèvia a aquesta illa. De ben segur que es tracta d'un procés recíproc que es retroalimenta, on l'únic resultat col·lateral ha estat l'enfortiment de la imatge d'Eivissa al món. Amb tot, el fet que les pel·lícules, documentals i videoclips incloguin cada vegada més el mateix topònim *Ibiza* en el seu títol deixaria entendre que la imatge *Eivissa* té ja un nom i representació pròpies.

Dins la perspectiva revisionista més recent de recuperació de la imatge d'Eivissa, trobem pel·lícules i documentals com l'esmentada *Cala Nova-The Other Ibiza* (Gino Taihuttu i Israel Rojo, 2016) o la sèrie de reportatges sobre testimoniatges que IB3 (2017-2018) ha fet sobre l'Eivissa actual. Aquesta sèrie, que s'anomena *People from Ibiza*, pretén endinsar-se en els testimonis personals per trencar amb la imatge estigmatitzada prèvia construïda, com és el cas d'*Ibiza Occident* (Gunter Schwaiger, 2011). Tot i això, bona part de les temàtiques específiques a Eivissa giren al voltant de la festa i dels DJ, com, per exemple, a *Hey DJ* (Migel Delgado, 2003) o bé al documental *Fatboy Slim Live at Ibiza 123 Rocktronic Festival* (Phil Jennings, 2012); una altra mostra en aquest sentit és *Charts the History of the Island Ibiza, Leading to Its Current Status as the Clubbing Capital of the World* (Julien Temple, 2019).

Tampoc hem de descuidar en aquest apartat les intervencions en números temàtics sobre Eivissa en sèries espanyoles. És el cas de *Cuéntame...* (temporada 4, capítol 65, *Paraísos y purgatorios*) o del capítol sobre Eivissa i Formentera de la sèrie *España, entre el cielo y la tierra*. Ambdues presenten l'escenari d'Eivissa de forma més general, tot i seguir amb la imatge establerta.

Figura 1. Cartells de pel·lícules sobre Eivissa

Font: Beltrán (2019) i Formidable Mag (s. d.)

Una de les qüestions que pot cridar més l'atenció en un primer repàs de la cinematografia sobre Eivissa és el caràcter internacional dels seus directors, des dels inicis fins a l'actualitat: espanyols, però també francesos, alemanys, anglesos, estatunidencs, canadencs, holandesos i italians, entre altres. Aquesta nòmina denota l'interès de tots aquells que s'han acostat a l'illa, i alhora n'han participat en la projecció global. Més enllà dels subgèneres i temàtiques específiques, les diferents pel·lícules revisades narren d'una forma o altra com l'experiència de l'illa (*illeïtat*), tot i ser estigmatitzada, és capaç de transformar la vida dels protagonistes, com un *arxipèlag* projectat en el *tot-món*.

3.2. Les tres etapes en el reconeixement de la *illeïtat* eivissenca

Una anàlisi més acurada de l'evolució de la filmografia sobre Eivissa permet considerar, d'entrada, una etapa dels anys 1960 als 1990 on el principal objectiu era reproduir la superficialitat de l'estereotip estigmatitzant per anar contra la norma establerta. En canvi, més recentment, els anys 1990 i 2000 la filmografia ha estat cada cop més centrada en documentals, que s'han endinsat a desmuntar l'imaginari estigmatitzat de festa i descontrol (Capellà, 2018). Ara, s'intenta entendre la contradicció de la supervivència d'Eivissa dins d'un món creixentment més normat i gris. La *illeïtat* d'Eivissa passa a convertir-se en aquesta filmografia més recent en un clam de resistència i llibertat que serveix com a vàlvula de fuita per repensar el món, des de perspectives plurals postmodernes, davant d'un món presoner immers en el seu quotidià (fig. 2).

Les *illeïtats* serveixen per replantejar els límits i normes establertes i esdevenen un aprenentatge per a tots. Les visions abans menystingudes són cercades avui en dia com a resposta davant la crisi social de valors establerts. Així, en el cas concret d'Eivissa, fins i tot darrera la superficialitat de la comèdia de pel·lícules més comercials com *Ibiza* (Richanbach, 2018), s'empra l'illa com a element per replantejar les normes establertes. L'experimentació hi esdevé clau per bastir noves perspectives més obertes, tolerants i plurals sobre la vida.

Eivissa aporta una *illeïtat* reconeguda després d'una llarga estigmatització, dins d'un arxipèlag universal. La seva supervivència i resistència a les visions homogeneïtzadores és reconeguda, amb la universalització del seu nom, tot esdevenint una mirada alternativa oberta i flexible per a tothom.

4. A mode de síntesi: la descolonització insular

El cinema ha participat en la representació col·lectiva de la marginació d'Eivissa, però en l'actualitat ha ajudat al seu reconeixement universal dins del procés de descolonització conceptual insular. Les *nesologies* són el fruit de les conseqüències de les marginacions externes dins models unívocs i serveixen avui per replantejar modes de supervivència plurals basats en la convivència i

Figura 2. Les *illeïtats* de referència dins les societats contemporànies

Font: Film Affinity (s. d.)

el diàleg. Amb tot, encara moltes *illeïtats* no han trobat el seu reconeixement dins d'aquesta constel·lació insular; això atany, fins i tot, bona part dels seus mateixos habitants, que han vist negats aquest dret i han acabat per adoptar mirades alienes com a pròpies (assimilació).

En aquest cas d'estudi insular concret, l'arxipèlag pitiús espera per poder expressar la seva diversitat, fruit d'una rica història de superacions i sacrificis,

per exemple, la gairebé anul·lació de la *illeïtat* formenterenca, en quedar deshabitada per diferents períodes i motius entre els segles XIII i finals del XVII; tampoc encara no s'ha vist reconeguda l'estreta relació marítima (*nesiota* en *arxipèlag*) entre una part d'Eivissa i de Formentera en es Freus, per imposició de la visió unívoca *epeirota* centrada en Eivissa.

4.1. Descolonització conceptual d'Eivissa

En homenatge a la visió del filòsof, recentment traspassat, Antonio Escohotado (1941-2021), resident a l'illa, podem fer una síntesi de les aportacions de les visions perifèriques plurals de les illes, a diferència de la mirada unívoca continental, en paral·lel a la dicotomia *llibertat/autoritarisme*. Les illes han esdevingut refugi per a pensaments alternatius, des dels centres d'imposició continentals autoritaris (Offe, 1990). En aquest sentit, s'han transformat en laboratoris d'execució d'utopies, com, per exemple, amb les comunes *hippies* dels anys 1960, o bé encara en la plasmació de l'hedonisme des de l'experimentació personal dels turistes, en alguns dels grans *clubs* de l'illa blanca. Un exemple seria el cas d'*Amnesia* que fou creació justament del mateix filòsof com a "taller de l'oblit" als anys 1970, per desconstruir i repensar el món des d'altres vies. En l'actualitat també la tematització de l'illa, com a mitificació conceptual del turisme, podria considerar-se com una nova forma de projecció de les utopies externes (Allemand, 2010). En aquest sentit, les illes esdevindrien les projeccions dels anhels i pors dels continentals i, alhora, un perill per al model imposat. D'aquí emergeix l'origen de la seva estigmatització sota una persecució moralitzadora.

Les illes han aportat visions plurals, al marge de les normes i han esdevingut l'argumentari de molta de la filmografia existent, en un procés molt sovint moralitzador contra el perill que representen davant l'ordre establert. Amb tot, no hem d'oblidar que les *illeïtats* són el fruit del mestissatge i adaptació dels insulars respecte de la mirada d'uns externs nouvinguts que han projectat en aquests espais insulars els anhels que no trobaven. Les illes han esdevingut per als nouvinguts un espai de creació plural però alhora els han mostrat el valor de l'adaptació com a via de supervivència davant l'altre.

Els autòctons han sabut incloure la riquesa d'aquests nouvinguts però, en certa mesura, no han tingut l'opció de poder establir el seu propi referent des d'una descolonització conceptual del continent. La mirada marítima es reconeix com una parcialitat dins les visions mestisses plurals, però encara està subjecta a un ple reconeixement, sense dependència de les visions continentals imposades. Eivissa en aquest sentit és el fruit de l'arribada de pobles, però el reconeixement de l'adaptació plural, com a part del referent propi insular marítim de l'arxipèlag pitiús, segueix pendent. Així, els referents insulars segueixen les visions dependents encara dels territoris continentals. Manca, per tant, poder establir-se un referent real marítim d'arxipèlag, per exemple, a nivell pitiús, o

bé encara gimnèsic o balear (Carranza, 2021). Això es deu a la imposició de certs models de dominació "territorials", com ara des de Palma sobre la resta d'illes, o bé encara des de Ciutat d'Eivissa sobre Formentera.

4.2. Tonada a l'arxipèlag

Les illes després de la seva marginació replantegen els conceptes continentals unívocs establerts, com s'ha vist respecte de l'evolució general de la seva imatge en el cinema, així com en el cas concret d'Eivissa. Tot i això, l'actual imposició d'una imatge gairebé temàtica de l'illa com a escenari idíl·lic i reclam turístic (fig. 3) segueix com una nova forma d'imposició, en replicar la dependència subscrita tant per part dels externs com per una bona part dels mateixos insulars, en veure-s'hi abocats com a forma de vida. En aquest escenari queda encara poc marge per a la construcció d'un referent desvinculat.

Figura 3. Un arxipèlag per evitar caure en un parc turístic temàtic: *Podenco bronzejat*, de Marina Penhos (2014); acrílic sobre tela, 110 × 80 cm.

Font: Reproducció amb permís exprés de la pintora

Costen encara trobar els referents diversos de l'arxipèlag pitiús, més enllà de les insularitats específiques d'Eivissa i, en part, de Formentera. Potser darrere la geologia (en no ser poblades) de les vora més de 60 illes menors de l'arxipèlag com es Vedrà, Tagomago o Espalmador, entre d'altres,[2] trobem els espais i temps de reflexió d'uns imaginaris marítims plurals autònoms. La seva intranscendència inicial els converteix en els *topoi* transcendentals per a la descoberta d'uns imaginaris infinits al marge d'imposicions i on s'obren davant els nostres ulls una constel·lació de referents possibles més enllà dels imposats.

La pintora argentina i eivissenca d'esperit Marina Penhos (fig. 3) sap expressar en el seu quadre *Podenco-bronzejat*, aquesta illa temàtica del turisme "bronzejat" que segueix a l'espera de la mirada de l'arxipèlag, amb la vista d'es Vedrà al fons, per retrobar el seu caràcter genuí, com és en el cas del ca eivissenc.

Tot i les barreges i adaptacions, l'arxipèlag –en aquest cas concret el pitiús– ha sabut conservar els seus referents ètnics, no només en les espècies, sinó fins i tot en les particularitats genètiques. El cas de les recents recerques d'antropologia física sobre el cromosoma Y, i més en particular al voltant del llinatge minoritari patern T1a1-L162(xL208), han permès demostrar, el manteniment dels vincles entre descendents com el cas dels Ribes (Rodríguez, 2009) que demostrarien l'existència d'un referent directe marítim mediterrani comú de fa 2600 entre Eivissa, Sardenya i Sinope. Aquest argument s'ha vist reforçat en d'altres estudis, amb la troballa d'una ancestre genètic que es remuntaria al neolític, a més de 8800 anys (Alkan, 2014). La *illeïtat* física hauria romàs latent, darrere l'aparent imposició cultural externa posterior i a l'espera de trobar el seu moment per establir-se en un referent propi que revolucioni els ciments de les normes establertes.

Les *illeïtats* en les societats postmodernes han aportat noves mirades que permeten reconsiderar les normes imposades, però alhora esperen encara per ser descolonitzades conceptualment i poder lluir la constel·lació dels seus arxipèlags i enriquir els nostres imaginaris i referents amb filmografies pròpies. El cas d'Eivissa ens ha permès il·lustrar un debat més general, el de la recuperació de les mirades des de les illes en el marc d'un món global, que permet el seu enteniment com a gran arxipèlag que interioritza la seva varietat i diversitat. Aquesta visió postcolonial, tot i aparèixer en la revisió postmoderna del món contemporani, guarda un origen ben antic.

Estrabó ja en la seva *Geografia* fa 2000 anys rescatava el llegat immemorial d'Homer dins l'*Odissea*. La seva mirada plural sobre l'altre s'establia com un

2. L'univers de l'arxipèlag pitiús: es Vedrà, es Vedranell, Illots de Porroig, Espartar, Bosc, na Bosc, Bleda Plana, sa Conillera, Illa de ses Rates, Farellons, Illot de Cala Salada, ses Margalides, Entrepenyes, sa Galera, Formigues, Punta Grossa, sa Corbeta, Illot de s'Hort, Tagomago, Illa d'es Canar, Illa de Santa Eulària, illa Redona, Lladó, es Malvins (Malví Gros, Malví Petit, es Malví Pla), l'Esponja, Sal Rossa, s'Escullet, Escull d'es Pas, Escull de Tramuntana, Escull Vermell, Esculls de ses Punxes, Escull de s'Espartar, s'Escull de Cala d'Hort (es Daus: Dau Gros, Dau Petit), es Freus, Illa des Penjat, en Caragoler, en Caragoler Petit, Illes Negres (Illa Negra Grossa, Illa Negra Petita), s'Espalmador, Illa des Porcs, Esculls des Pas, Illa de sa Torreta, Casteví, Illa de s'Alga, s'Espardell (ses Illetes: Escull d'en Palla, Illa Redona, Illa d'en Forn, Illa de Tramuntana), Escull des Cossaris, Illa des Fonoll Marí, Illa Plana, Illa de s'Aigua Dolça), Espardelló, Escullet des Pujols (Illa des Pujols, Escull des Polp), Escull Pla, Illa de la Savina i es Pont de s'Ase.

periple per un arxipèlag d'illes misterioses i diverses. Sacerdotesses, sirenes i ciclops mostraven uns universos diferents, seductors i perillosos als ulls d'aquests navegants intrèpids. Així doncs, la geografia, després d'un llarg periple, retorna al seu arxipèlag d'origen i recupera el lloc central dels imaginaris que responen a la diversitat cultural existent.

Bibliografia

Ainsa, Fernando (2010). "Las ínsulas de «tierra firme» de la narrativa hispanoamericana: entre la memoria y la esperanza", dins: Carmen Alemany; Remedios Mataix; José Carlos Rovira [ed.]. *La isla possible*. *https://biblioteca.org.ar/libros/155324.pdf* (consultat 19/04/2022).

Aitken, Stuart C.; Deborah P. Dixon (2006). "Imagining Geographies of Film". *Erdkunde* [Bonn], vol. 60, núm. 4, p. 326-336. DOI: *https://doi.org/10.3112/erdkunde.2006.04.03*

Aitken, Stuart C.; Leo E. Zonn (1994). *Place, Power, Situation and Spectacle. A Geography of Film*. London: Rowmanand Littelfield.

Alkan, Can; Pinar Kavak; Mehmet Somel; Omer Gokcumen; Serkan Ugurlu; Ceren Saygi; Elif Dal; Kuyas Bugra; Tunga Güngör; S. Cenk Sahinalp; Nesrin Özören; Cemalettin Bekpen (2014). "Whole Genome Sequencing of Turkish Genomes Reveals Functional Private Alleles and Impact of Genetic Interactions with Europe, Asia and Africa". *BMC Genomics* [London], vol. 15, núm. 1, p. 1-12. DOI: *https://doi.org/10.1186/1471-2164-15-963*

Allemand, Rémi (2010). "De la mystification des pratiques à la négation du réel ? Ethnographie de discothèques montpelliéraines". *Déviance et Société* [Paris], vol. 34, núm. 1, p. 29-48. DOI: *https://doi.org/10.3917/ds.341.0029*

Anderson, Benedict R. (1991). *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism.* London: Verso.

Anfossi, Giovanni (1918). "Recherches sur la distribution de la population en Corse". *Revue de Géographie Alpine* [Grenoble], vol. 6, núm. 1, p. 71-135.

Balasopoulos, Antonis (2008). "Nesologies: Island Form and Postcolonial Geopoetics". *Postcolonial Studies* [Melbourne], vol. 11, núm. 1, p. 9-26. DOI: *https://doi.org/10.1080/13688790801971555*

Barceló, Bartomeu (1985). "Introducció a la nisologia", dins: *I Conferència Econòmica de la Mediterrrània Nord-Occidental*. Barcelona: Fundació del Congrés de Cultura Catalana, p. 2071.

– (1997). "Illes, illeïtat i insularitat: Les Illes Balears, per exemple", dins: *Comunicacions dels membres de la Secció de Filosofia i Ciències Socials XXII*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 111-127.

Beltrán, Rebeca (2019). "50 años de 'More': la película que cambió Ibiza para siempre". *Nou Diari* [Eivissa]. *https://www.noudiari.es/noticias-ibiza-formentera-sidebar/50-anos-de-more-la-pelicula-que-cambio-ibiza-para-siempre/* (consultat 19/04/2022).

Bernardí, Sandro (2002). *Il paesaggio nel cinema italiano*. Venezia: Marsilio.

Blache, Jules (1936). "L'homme et les îles". *Revue de Géographie Alpine* [Grenoble], vol. 24, núm. 3, p. 717-723.

Bonnemaison, Joël (1990). "Vivre dans l'île: une approche de l'îléité océanienne". *L'Espace géographique* [Paris], vol. 19-20, núm. 2, p. 119-125.

Brotons, M. Magdalena; Macià Blázquez; Ivan Murray (2016). "Viaje de ida y vuelta, al mito. La contribución del cine a la formación de la iconografía turística de Mallorca". *Anales de Geografía de la Universidad Complutense* [Madrid], vol. 36, núm. 2, p. 203-236. DOI: *https://doi.org/10.5209/AGUC.53583*

Brunet, Roger (1980). "La composition des modèles dans l'analyse spatiale". *L'Espace géographique* [Paris], vol. 9, núm. 4, p. 253-265.

Brunhes, Jean (1913). "Du caractère propre et du caractère complexe des faits de géographie humaine". *Annales de Géographie* [Paris], vol. 22, núm. 121, p. 1-40.

Burgess, Jacquelin (1990). "The Production and Consumption of Environment Meanings in the Mass Media: A Research Agenda for the 1990s". *Transactions of the Institute of British Geographers* [London], vol. 15, núm. 2, p. 139161. DOI: *https://doi.org/10.2307/622861*

Burgess, Jacquelin; John R. Gold [ed.] (2015). *Geography, the Media and Popular Culture*. London: Routledge.

Capellà, Hugo (2002). "A Tale Right out of Hollywood-set in the Desert of Almeria, in Spain?", dins: Heikki Jussila; Roser Majoral [ed.]. *Sustainable Development and Geographical Space: Issues of Population, Environment, Globalization and Education in Marginal Regions.* Aldershot: Ashgate, p. 270-283.

– (2018). "The Ibiza's Night Life as a Bend from Marginalization to Tourism Centrality", dins: Stanko Pelc; Miha Koderman [ed.]. *Nature, Tourism and Ethnicity as Drivers of (De)Marginalization*. Amsterdam: Springer, p. 109-118.

– (2021). "La música de ball electrònica com a vector de la imatge global d'Eivissa", *Via. Tourism Review* [Paris], núm. 19. DOI: *https://doi.org/10.4000/viatourism.7105*

Carranza, Miguel (2021). *La identidad insular, elemento particular de les Illes Balears. El caso de Eivissa*. Universitat de les Illes Balears: Palma. [Tesi doctoral].

Céry, Loïc (2015). Mémoires des esclavages. *http://www.lesmemoiresdesesclavages.com/mooc6.html* (consultat 09/06/2022).

Connel, John (2012). "Film Tourism – Evolution, Progress and Prospects". *Progress in Tourism Management* [Amsterdam], vol. 33, núm. 5, p. 1007-1029. DOI: *https://doi.org/10.1016/j.tourman.2012.02.008*

Crang, Mike (2013). *Cultural Geography*. London: Routledge.

Ette, Ottmar; Gesine Müller (2012). *Worldwide: archipels de la mondialisation: archipiélagos de la globalización*. Madrid: Iberoamericana Editorial/Vervuert.

Febvre, Lucien; Lionel Bataillon (1922). *La terre et l'évolution humaine: introduction géographique à l'histoire*. París: Renaissance du livre.

Film Affinity (s. d.). Ibiza. *https://www.filmaffinity.com/es/film835721.html* (consultat 09/06/2022).

Formidable Mag (s. d.). More 1969. *https://www.formidablemag.com/more-1969/* (consultat 09/06/2022).

Gámir, Agustín (2012). "La consideración del espacio geográfico y el paisaje en el cine". *Scripta Nova* [Barcelona], vol. 16, núm. 403. *http://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-403.htm* (consultat 09/06/2022).

Gámir, Agustín; Carlos Manuel Valdés (2007). "Cine y geografía: espacio geográfico, paisaje y territorio en las producciones cinematográficas". *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles* [Madrid], núm. 45, p. 157-190.

– (2009). Cinema and Geography: Geographic Space, Landscape and Territory in the Film Industry. *http://hdl.handle.net/10016/3608* (consultat: 06/06/2022).

– (2013). "La representación de las islas en el cine", dins: Asociación de Geógrafos Españoles [ed.]. *XXIII Congreso de Geógrafos Españoles. Espacios insulares y de frontera, una visión geográfica*. Palma: Asociación de Geógrafos Españoles, p. 91-102.

Giubilaro, Chiara (2021). "Un'altra geografia è possible. Annotazioni sparse a partire da Geografia come immaginazione di Giuseppe Dematteis". *Rivista Geografica Italiana* [Pisa], vol. 128, núm. 4, p. 161-165.

Glissant, Édouard (1997). *Traité du tout-monde*. Paris: Gallimard.

Gombaud, Stéphane (2007). *Iles, insularité et îléité. Le relativisme dans l'étude des espaces archipélagiques*. Saint-Denis: Université de la Réunion. [Tesi doctoral]

Guarrasi, Vincenzo (2009). "La geografia metaforica e l'oscurità naturale delle cose", dins: *Le frontiere della geografia*. Novara: Utet Università, p. 13-28.
Gyssels, Kathleen (2009). "Léon-Gontran Damas et le mythe de l'Amérindien". *Dalhousie French Studies* [Halifax], núm. 86, p. 45-56.
Halbwachs, Maurice (1950). *La mémoire collective*. Paris: Presses Universitaires de France.
Kennedy, Christina; Christopher Lukinbeal (1997). "Towards a Holistic Approach to Geographic Research on Film", *Progress in Human Geography* [New York], vol. 21, núm. 1, p. 3350.
Lefebvre, Martin [ed.] (2006). *Landscape and Film*. New York/London: Routledge.
López Silvestre, Federico (2004). *El paisaje virtual: el cine de Hollywood y el neobarroco digital*. Madrid: Biblioteca Nueva.
Lukinbeal, Christopher (2005). "Cinematic Landscapes". *Journal of Cultural Geography* [London], vol. 23, núm. 1, p. 3-22. DOI: *https://doi.org/10.1080/08873630509478229*
Maltezou, Christine (1998). "De la mer Égée à l'archipel : quelques remarques sur l'histoire insulaire égéenne", dins: *ΕΥΨΥΧΙΑ. Mélanges offerts à Hélène Ahrweiler*. Paris: Éditions de la Sorbonne, p. 459-467. DOI: *https://doi.org/10.4000/books.psorbonne.4293*
Marinelli, Olinto (1919). "The Regions of Mixed Populations in Northern Italy". *Geographical Review* [London], vol. 7, núm. 3, p. 129-148. DOI: *https://doi.org/10.2307/207822*
Meschonnic, Henri (1990). *Le langage Heidegger*. Paris: FeniXX.
Moles, Abraham A. (1982). "Nissonologie ou science des îles". *L'Espace géographique* [Paris], vol. 11, núm. 4, p. 281-289. DOI: *https://doi.org/10.3406/spgeo.1982.3782*
Mottet, Jean [dir.] (1999). *Les paysages du cinema*. Paris: Seyssel.
Mountz, Alison (2015). "Political Geography II: Islands and Archipelagos". *Progress in Human Geography* [New York], vol. 39, núm. 5, p. 636-646. DOI: *https://doi.org/10.1177/0309132514560958*
Müller, Gesine (2012). "Pensée archipélique versus francophonie. La mise en scène littéraire de l'inclusion et de l'exclusion", dins: Ottmar Ette; Gesine MÜLLER [ed.]. *Worldwide: archipels de la mondialisation: archipiélagos de la globalización*. Madrid: Iberoamericana Editorial/Vervuert, p. 113-128. DOI: *https://doi.org/10.31819/9783954870127-006*
Nogué, Joan (1982). "Paisatge i cinema". *L'Olotí* [Olot], núm. 162, p. 1516.
Norquay, Glenda; Gerry Smyth [ed.] (2002). *Across the Margins: Cultural Identity and Change in the Atlantic Archipelago*. Manchester: Manchester University Press.
Offe, Klaus; John Keane; Antonio Escohotado (1990). *Contradicciones en el Estado del Bienestar*. Madrid: Alianza.
Percopo, Luisa (2011). "On the Trail of the Post-Colonial: Transcultural Spaces, Cosmopolitanism, and the Islands of the Mediterranean". *New Literatures Review* [Sydney], núm. 47-48, p. 91-110.
Pocock, Douglas (1981). *Humanistic Geography and Literature: Essays on the Experience of Place*. London/New Jersey: Croom Helm/Barnes & Noble Books.
Pokorny, B. Zdenek (2016). *L'âme et l'animisme dans les romans martiniquais de Patrick Chamoiseau et Édouard Glissant*. Brno: Universitat Masaryk. [Tesi de màster]
Radford, Daniel (1982). Édouard *Glissant.* Paris: Seghers.
Ramírez, Juan A. (1993). *La arquitectura en el cine. Hollywood, la Edad de Oro*. Madrid: Alianza.
Ratzel, Friedrich (1902). *Die Erde und das Leben: eine vergleichende Erdkunde*. Leipzig: Bibliographisches Institut.
Riquet, Johannes (2019). *The Aesthetics of Island Space – Perception – Ideology – Geopoetics.* Oxford: Oxford University Press.
Rodríguez, Virginia; Carmen Tomàs; Juan J. Sánchez; José Aurelio Castro; Misericordia Ramon; Anna Barbaro; Niels Morling; Antònia Picornell (2009). "Genetic Sub-Structure in Western Mediterranean Populations Revealed by 12 Y-Chromosome STR Loci". *International Journal of Legal Medicine* [Berlin], vol. 123, núm. 2, p. 137-141. DOI: *https://doi.org/10.1007/s00414-008-0302-y*

Royle, Stephen A. (2001). *A Geography of Islands: Small Island and Insularity*. London: Routledge.
– (2010). "Postcolonial Culture on Dependent Islands". *Space and Culture* [New York], vol. 13, núm. 2, p. 203-215. DOI: *https://doi.org/10.1177/1206331209358230*
Savory, Elaine (2011). "Utopia, Dystopia, and Caribbean Heterotopia: Writing/Reading the Small Island". *New Literatures Review* [Sydney], núm. 47-48, p. 35-56.
Sesonke, Alexander (1973). "Cinema and Space", dins: David Carr; Edward Casey [ed.]. *Explorations in Phenomenology*. Amsterdam: Springer, p. 399-409.
Sharp, Laura; Chris Lukinbeal (2015). "Film Geography: A Review and Prospectus", dins: Susan P. Mains; Julie Cupples; Chris Lukinbeal [ed.]. *Mediated Geographies and Geographies of Media*. Amsterdam: Springer, p. 21-35.
Smith, Rod; Vanessa Edmond [ed.] (2003). *Islands in History and Representation*. London: Routledge.
Trabelsi, Mustapha [ed.] (2005). *L'insularité*. Aubière: Universitat Blaise Pascal.
Vilatte, Sylvie (1989). "L'insularité dans la pensée grecque : au carrefour de la Géographie, de l'Ethnographie, de l'Histoire". *Revue historique* [Paris], vol. 281, núm. 569, p. 3-13.
Violier, Philippe (2001). "Le tourisme local, une culture de l'exotisme". *Annales de Géographie* [Paris], vol. 110, núm. 620, p. 457.
Voisset, Georges [ed.] (2003). *L'imaginaire de l'archipel*. Paris: Karthala.
Westphal, Bertrand (2001). "Parallèles, mondes parallèles, archipels". *Revue de littérature comparée* [Paris], vol. 2001/2, núm. 298, p. 235-241. DOI: *https://doi.org/10.3917/rlc.298.0235*
Wiedorn, Michael (2018). *Think Like an Archipelago: Paradox in the Work of Édouard Glissant*. New York: State University of New York Press.
Zusman, Perla (2013). "La geografía histórica, la imaginación y los imaginarios geográficos". *Revista de Geografía Norte Grande* [Santiago de Chile], núm. 54, p. 51-66. DOI: *http://dx.doi.org/10.4067/S0718-34022013000100004*